

હેમોરેજિક સેપ્ટિસેમિયા (HS)

હેમોરેજિક સેપ્ટિસેમિયા ગાય અને ભેંસમાં જોવા મળતો ખૂબ જ ગંભીર બેક્ટેરિયલ રોગ છે. આ રોગ *Pasteurella multocida* નામના બેક્ટેરિયા દ્વારા થાય છે. સામાન્ય રીતે ચોમાસા દરમિયાન અથવા મોસમમાં અચાનક ફેરફાર થાય ત્યારે તેનો પ્રકોપ વધુ જોવા મળે છે.

આ રોગમાં પશુને અચાનક ઊંચો તાવ આવે છે, ગળા અને છાતીના ભાગમાં સોજો જોવા મળે છે તેમજ શ્વાસ લેવામાં તકલીફ થાય છે. પશુ ખૂબ નબળું થઈ જાય છે અને ઘણી વખત ખોરાક લેવાનું બંધ કરી દે છે. ગંભીર કેસોમાં પશુ માત્ર 12 થી 24 કલાકમાં મૃત્યુ પામી શકે છે.

આ રોગ ઝડપથી ફેલાતો હોવાથી એક પશુમાં ચેપ થાય તો અન્ય પશુઓમાં પણ ફેલાવાનો ખતરો રહે છે. તેથી સમયસર રસીકરણ અને રોગના લક્ષણો દેખાય તો તરત પશુચિકિત્સકનો સંપર્ક કરવો ખૂબ જરૂરી છે.

બ્લેક ક્વાર્ટર (Black Quarter)

બ્લેક ક્વાર્ટર અથવા બ્લેકલેગ ગાય અને બળદમાં જોવા મળતો ગંભીર બેક્ટેરિયલ રોગ છે. આ રોગ *Clostridium chauvoei* નામના બેક્ટેરિયા દ્વારા થાય છે. સામાન્ય રીતે 6 મહિના થી 2 વર્ષના યુવાન પશુઓમાં આ રોગ વધુ જોવા મળે છે.

આ રોગમાં પેશીઓમાં ચેપ થવાના કારણે સોજો આવે છે. ખાસ કરીને પગ, ખભા અથવા હિપના ભાગમાં સોજો જોવા મળે છે. જ્યારે આ સોજા પર હાથ રાખવામાં આવે ત્યારે ગેસ ભરાવાની લાગણી થાય છે. પશુમાં તાવ, દુખાવો અને લંગડાપણું જોવા મળે છે.

ઘણા કેસોમાં રોગ ખૂબ ઝડપથી પ્રગતિ કરે છે અને પશુનું અચાનક મૃત્યુ થઈ શકે છે. તેથી સમયસર રસીકરણ આ રોગથી બચવા માટે સૌથી અસરકારક રીત છે.

એન્થ્રેક્સ

એન્થ્રેક્સ એક અત્યંત ખતરનાક અને ચેપવાળો રોગ છે જે *Bacillus anthracis* નામના બેક્ટેરિયા દ્વારા થાય છે. આ રોગ પશુઓ ઉપરાંત માનવો માટે પણ જોખમી છે.

આ રોગમાં ઘણીવાર કોઈ ખાસ લક્ષણ દેખાતા નથી અને પશુ અચાનક મૃત્યુ પામે છે. કેટલાક કેસોમાં નાક, મોઢા અથવા ગુદા પરથી ગાઢ લોહી નીકળતું જોવા મળે છે. આ રોગમાં મૃત પશુનું પોસ્ટમોર્ટમ કરવું ખૂબ જોખમી હોઈ શકે છે કારણ કે ચેપ ફેલાવાનો ખતરો રહે છે.

જો એન્થ્રેક્સની શંકા હોય તો તરત પશુચિકિત્સક અને સંબંધિત અધિકારીઓને જાણ કરવી જોઈએ.

પાયનતંત્રના રોગો

પશુઓમાં પાયનતંત્રની કેટલીક સમસ્યાઓ પણ અચાનક મૃત્યુનું કારણ બની શકે છે. ખાસ કરીને ખોરાકમાં અચાનક ફેરફાર અથવા અતિખોરાક આવા કેસોમાં મહત્વપૂર્ણ પરિબલ બની શકે છે.

બ્લોટ (Bloat)

બ્લોટ એક સામાન્ય પરંતુ ગંભીર સમસ્યા છે જેમાં રૂમેનમાં ગેસ ભરાઈ જાય છે. સામાન્ય રીતે લીલો ચારો અથવા દાળવાળા ચારા વધારે પ્રમાણમાં ખાવાથી આ સમસ્યા થાય છે.

બ્લોટમાં પશુની ડાબી બાજુનું પેટ ફૂલેલું દેખાય છે અને પશુ બેચેન થઈ જાય છે. શ્વાસ લેવામાં તકલીફ થવા લાગે છે કારણ કે ગેસના દબાણથી ફેફસાં પર અસર થાય છે. જો સમયસર સારવાર ન મળે તો પશુનું મૃત્યુ થઈ શકે છે.

એન્ટેરોટોક્સેમિયા

એન્ટેરોટોક્સેમિયા ખાસ કરીને બકરા અને ઘેટાંમાં જોવા મળતો ગંભીર રોગ છે. આ રોગમાં આંતરડામાં રહેલા કેટલાક બેક્ટેરિયા ઝેર ઉત્પન્ન કરે છે જે શરીરમાં ઝડપથી ફેલાય છે.

આ રોગમાં પશુમાં અચાનક બેચેની, ડાયરીયા અને ઘણીવાર કોઈ ખાસ લક્ષણ વગર અચાનક મૃત્યુ થઈ શકે છે.

ઝેરી પદાર્થોથી થતું મૃત્યુ

ક્યારેક પશુ ઝેરી પદાર્થ ખાઈ જાય તો પણ અચાનક મૃત્યુ થઈ શકે છે. આમાં ખોરાકમાં મળેલા ઝેરી પદાર્થો, કીટનાશક દવાઓ અથવા કેટલાક ઝેરી છોડ જવાબદાર હોઈ શકે છે.

યુરિયા ઝેર

ક્યારેક પશુઓને ખોરાકમાં યુરિયા આપવામાં આવે છે, પરંતુ જો તેનું પ્રમાણ વધુ થઈ જાય તો તે ઝેરી સાબિત થઈ શકે છે. યુરિયા ઝેરમાં પશુમાં કંપારી, બેચેની અને શ્વાસ લેવામાં તકલીફ જોવા મળે છે.

કીટનાશક ઝેર

ખેતરમાં ઉપયોગમાં લેવાતી કેટલીક કીટનાશક દવાઓ પણ પશુઓ માટે ઝેરી હોઈ શકે છે. જો પશુ આવા પદાર્થો ખાઈ જાય તો ઝેરની અસરથી અચાનક મૃત્યુ થઈ શકે છે.

રક્ત પરજીવી રોગો

ટિક દ્વારા ફેલાતા કેટલાક રોગો પણ પશુઓમાં ગંભીર સમસ્યાઓ ઉભી કરી શકે છે.

મુખ્ય રોગો:

- Babesiosis
- Theileriosis
- Anaplasmosis

આ રોગોમાં પશુને તાવ આવે છે, આંખ અને મોં પીળા પડી જાય છે અને પશુમાં ભારે નબળાઈ જોવા મળે છે.

પોસ્ટમોર્ટમનું મહત્વ

પશુનું અચાનક મૃત્યુ થાય ત્યારે ઘણી વખત સાચું કારણ જાણી શકાતું નથી. આવી સ્થિતિમાં પોસ્ટમોર્ટમ તપાસ ખૂબ મહત્વપૂર્ણ બની જાય છે. પોસ્ટમોર્ટમ દ્વારા મૃત્યુનું સાચું કારણ જાણી શકાય છે અને યેપી રોગ હોય તો અન્ય પશુઓને બચાવી શકાય છે.

પોસ્ટમોર્ટમ દરમિયાન વિવિધ અંગોમાં થયેલા ફેરફારોનો અભ્યાસ કરીને રોગનું નિદાન કરવામાં આવે છે.

પશુપાલકો માટે જરૂરી સાવચેતીઓ

પશુઓમાં અચાનક મૃત્યુના કેસોને ઓછા કરવા માટે પશુપાલકો નીચેની બાબતોનું ખાસ ધ્યાન રાખે:

- સમયસર રસીકરણ કરાવવું
- પશુશાળામાં સ્વચ્છતા જાળવવી
- સંતુલિત અને ગુણવત્તાવાળો આહાર આપવો
- ટિક અને પરજીવીઓનું નિયંત્રણ કરવું
- રોગના લક્ષણો દેખાય તો તરત પશુચિકિત્સકનો સંપર્ક કરવો

નિષ્કર્ષ

પશુઓમાં અચાનક મૃત્યુ એક ગંભીર સમસ્યા છે જે ખેડૂત માટે મોટા આર્થિક નુકસાનનું કારણ બની શકે છે. પરંતુ યોગ્ય સંભાળ, સમયસર રસીકરણ અને પશુચિકિત્સકની સલાહથી આવા કેસોમાં ઘણો ઘટાડો કરી શકાય છે. પશુપાલકો માટે જાગૃતિ અને યોગ્ય માહિતી સૌથી મોટું હથિયાર છે.

